

Sub umbrela transformărilor literare

***Istoria literaturii române contemporane 1990-2000, Mihai Iovănel, Iași:
Editura Polirom, 2021***

Georgiana Raluca Nuțaș
Masterandă, Universitatea din Oradea

Istoria literaturii române contemporane 1990-2020 a lui Mihai Iovănel este o sinteză postmarxistă care își propune să ofere un panoptic al literaturii contemporane în adevăratul ei sens al cuvântului. De fapt, scopul *Istoriei* este acela de a explica un întreg sistem literar care s-a încheiat de-a lungul unei bune bucate de vreme, căpătând trăsături distincte în demersul ei. În altă ordine de idei, ultimele trei decenii de literatură română nu sunt lipsite de un caracter inovator, ci din contră. Adaptabilitatea acestei perioade este cât se poate de evidentă. Mihai Iovănel reușește să surprindă prin varietatea temelor abordate, oferind informații din felurite domenii, precum cel politic (de exemplu, ideologia (neo)marxistă), literar, istoric și chiar și sociologic (problemele legate de corectitudinea politică, LGBTQ+, feminismul, clasa, rasele sociale).

Cartea este alcătuită din cinci părți (*Evoluția ideologiei, Evoluția sistemului literar și a criticii literare, Evoluția ficțiunii, Evoluția poeziei, Specificul transnațional*), urmărindu-se „cartografierea celor 3 decenii care au trecut de la căderea comunismului” (p. 10), o panoramare detaliată a genurilor literare și a relațiilor transnaționale ale literaturii române postcomuniste. Fiecare parte abordează într-o manieră aparte vechile problematici. De pildă, transfigurarea comunismului în postcomunism a trecut printr-o dezasamblare. Vechile întreprinderi se închid, iar utilajele „comuniste” sunt exportate ca fier vechi la preț de nimic. Iovănel este scrupulos cu privire la tot ceea ce a însemnat comunismul, dar nu se oprește doar la atât. El continuă să detalieze evenimentele care au avut loc și după 1989, constatând amarnic tertipurile făcute: „Tot ce fusese pozitiv sub comunism devine negativ și viceversa.” (p. 37). Mulți scriitori renumiți în perioada comunistă au de suferit, de exemplu D. R. Popescu. În sfârșit, prima parte se încheie cu portretul a doi critici de film care au reușit să se remarcă în primele două decenii postcomuniste și anume Alex. Leo Șerban și Andrei Gorzo.

A doua parte a cărții este cea mai vastă, creionând critica literară și ideologia în comunism și după comunism, instituțiile, câteva teorii, poziții, instrumente, direcții, autori, mituri culturale și puncte de rezistență. Desigur, caracterul exhaustiv al acestei părți este remarcabil. Iovănel schițează activitatea câtorva autori de stânga și capodoperele lor. În viziunea sa, Florin Chirculescu (care a publicat sub pseudonimul Sebastian A. Corn) este „unul dintre cei mai importanți și inovatori prozatori debutati după 1989, impus în fandomul science-fiction” (390). Totodată, scriitorul *Istoriei* analizează și câteva mituri, precum cel al Vampirului Dracula, care a evoluat în literatura română prin asocieri insolite pe care scriitorii români le-au făcut. Un exemplu concludent este nuvela eliadescă *Domnișoara Christina* (1936), în care motivul vampiric este pus în raport cu răscoala de la 1907, răscoală în care a fost ucisă boieroica Christina. Prin analizele pe care le demarează, Iovănel pune în lumină recrearea miturilor în spațiu național.

A treia și a patra parte urmăresc evoluția ficțiunii și a poeziei. Autorul acordă o atenție sporită și paraliteraturilor. Există până și o secțiune dedicată literaturii pentru copii, într-adevăr destul de scurtă, mai precis de o jumătate de pagină. Surprinzătoare e schițarea fiecărui tip de literatură, de la cea fantastică la SF, fantasy, policier, thriller și până la benzile desenate. Chiar dacă sinteza nu este extrem de riguroasă, e mai mult decât prielnică întrucât cercetările în această arie sunt limitate. Într-o ediție la postul Radio România Cultural (28 mai 2021), criticul Cătălin Badea-Gheracostea afirma că Iovănel are meritul de a aduce la lumină genul literar SF și nu numai, după ce multă vreme a fost dat la o parte de ceilalți istorici. Motivul pentru care a fost ignorată paraliteratura are la bază un argument de ordin „etic”, cum că literatura de masă ar fi nocivă poporului. Ultimul capitol a părții a treia pune la dispoziția cititorilor o listă de 90 de volume de ficțiune reprezentative pentru perioada 1990-2020.

De asemenea, *Evoluția poeziei* surprinde prin scriitorii contemporani care sunt aduși în prim plan, precum Marta Petreu, Vasile Baghiu, Petru Romoșan, Magda Cârneci. De fapt, Iovănel analizează câteva opere ale scriitorilor șaptezeciști, optzeciști și nouăzeciști și evidențiază anumite concepte cheie, de pildă „himerismul poetic” a lui Baghiu. În opinia lui Iovănel, acest concept este o reacție antioptzecistă esențială, iar temele literare preferate de Baghiu sunt specifice pentru „poezia cosmopolită”. Iovănel acordă, între timp, atenție și poezicii minimalist-biografiste. În mod asemănător, punctează câțiva scriitori (Dumitru Crudu, Răzvan Țupa, Adrian Doboș și așa mai departe) și creațiile lor artistice. Stilul acestora se depărtează vădit de vechile șabloane prin limbaj poetic atipic. La fel ca în *Evoluția ficțiunii*, finalul părții a patra este marcat de o listă de 90 de volume de poezie reprezentative pentru perioada 1990-2000.

Ultima parte are nuanțe polemice și se îndreaptă înspre *specificul transnațional* ca o replică dată *specificului național* a lui Călinescu. În ultima vreme, suntem martorii unor schimbări de paradigmă la toate nivelurile. Aspectul transnațional este cât se poate de actual. Literatura română începe timid să se integreze pe piața globală. Iovănel ilustrează două modele prin care se întâmplă acest lucru. Primul dintre ele este cel al traducerii, al doilea este al implantului. Întrebarea care-l macină în ultimă instanță pe autor este dacă există șanse ca literatura română să joace în viitor un rol central în plan global. Cert este că prin întrebarea pe care și-o adresează în primul rând sieși, Iovănel ne dă prilej și nouă să medităm la această chestiune.

Istoria literaturii române contemporane 1990-2020 a lui Mihai Iovănel se distanțează ușor de celelalte *Istorii*, chiar dacă respectă într-o oarecare măsură structura *Istoriei române contemporane* a lui Lovinescu. De altfel, în volumele din *Istoria literaturii române contemporane*, Eugen Lovinescu studiază opera prin raportare la structura samicrocosmică, de substrat. De aici derivă și teoria imitației, *saeculumul* și autonomia esteticului. Lovinescu despică firul în patru al literaturii pentru a scoate la iveală germenii creației literare. Ba mai mult, dubitativ din fire, criticul pune ușor la îndoială afirmațiile făcute anterior. De pildă, teoria imitației se află în opoziție cu teoria formelor fără fond a lui Maiorescu. Cu toate acestea, factorul estetic rămâne un criteriu prevalent în ceea ce privește analiza critică a unei opere.

Pe de altă parte, Iovănel analizează prin diferite lentile și din diferite unghiuri modul în care s-a desfășurat și se desfășoară literatura contemporană în sine. El nu se rezumă la structura intimă a operelor literare și nici nu are cum să scrie astfel, întrucât în studiul său nu predomină un singur criteriu de

selecție, cum ar fi cel ideologic, ci mai degrabă o fuziune a acestuia, cu cel estetic, cel sociologic și chiar cel istoric. S-ar putea afirma că *Istoria* lui Iovănel respectă tocmai ce afirma Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* cu privire la adevărata critică care este atât istorie literară, cât și analiză critică. Fără îndoială, Iovănel pune accent pe idei, dar nu respinge cuvântul. În esență, el încearcă să păstreze un echilibru, nu se rupe de trecut, dar nici nu rămâne ancorat în el. Totodată, Iovănel își întinde mrejele cercetărilor inclusiv într-un viitor, având un curaj pe care ceilalți înaintași nu l-au avut. Își recunoaște limitările, fiind umil și demn în această privință: „Nu mi-am propus să ating exhaustivitatea unui dicționar. De aici o serie de absențe pe care le regret și le asum în aceeași măsură” (p. 12). Oricum ar fi, se apropie de marii istorici prin spiritul polemic, rigurozitate și precizie. Iar dacă Mircea Anghelescu a afirmat despre *Istoria critică a literaturii române* a lui Manolescu că are toate calitățile pentru a deveni „canonică”, *Istoria* lui Iovănel nu se lasă mai prejos. Asemenea lui Manolescu, și el este preocupat de informațiile istorice, dar nu se pierde în detalii fără însemnătate, ci reușește rapid să plonjeze în esențial.

O întrebare firească este dacă stilul lui este alambicat? Răspunsul ar fi și da și nu. Unele capitole, depinde în mare parte de tema abordată, pot necesita o a doua sau chiar a treia lectură pentru ca lectorul să poată rămâne ancorat comprehensiv în informație. Cu toate acestea, este firesc ca o astfel de *Istorie* să utilizeze un limbaj academic. Dat fiind scopul său, de a realiza o istorie literară, Iovănel încearcă să rămână obiectiv și neutru de-a lungul studiului. Există infiltrări de opinii personale, precum remarca despre „poezia viitorului care s-ar prea putea să arate măcar în unele aspecte ca în *Softboimimosa* (2019), micul volum de debut al lui Tudor Pop (n. 1999)” (Iovănel 635), dar sunt binevenite pentru că ele oferă o notă de subiectivitate. La o adică, Iovănel nu se vrea a fi un Iorga rece, impersonal și detașat. El însuși afirmă că odată cu publicarea *Istoriei* sale și-a asumat „riscul de a-i ostiliza pe scriitorii cărora nu le place cum au fost tratați. Riscul de a provoca represalii” (Iovănel, Canoanele).

Cartea nu se dedică exclusiv literaților, ci și istoricilor, sociologilor și tuturor acelor persoane care doresc să străbată drumul literaturii postcomuniste. Îndrăznesc să afirm, chiar dacă pare o supraevaluare, că *Istoria* lui Iovănel este un tezaur al literaturii, mai ales pentru faptul că abordează aspecte precum cele legate de sexualitate, minorități, subculturi și așa mai departe. Autorul are curajul să ia în considerare criterii actuale de panoramare a literaturii și chiar să le pună sub lupă. Până la urmă, modul său sistematic de cercetare este cât se poate de ascuțit, împletind deopotrivă criteriul estetic cu cel ideologic, cu nuanțări ale celui din urmă.

Indiferent de cum ar fi analizată, fie chiar și fragmentar, *Istoria literaturii române contemporane 1990-2020* aduce un element de actualitate în rândul istoriilor literare prin însușirea viziunii poliedrice asupra fenomenelor ultimelor decenii, după cum remarca și Bogdan Crețu în articolul „O istorie (post)marxistă a literaturii contemporane” publicat în *Observator cultural*. Fără îndoială, istoria lui Iovănel va reprezenta un punct de reper pentru viitoarele literaturi postcomuniste (Bogdan Crețu), în special datorită caracterului ei exhaustiv și sintetizator. Iovănel reușește să surprindă traseul transfigurării literaturii contemporane printr-o abordare unică a criteriilor literare.

Bibliografie

- Anghelescu, Mircea. „Despre *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu”. *România literară*, nr. 8, 2020.
- Badea-Gheracostea. Cătălin „SF-ul în istoria literaturii”. *Radio România Cultural*, 28 mai 2021.
- Călinescu, George. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. București: Fundația regală pentru literatură și artă, 1941.
- Crețu, Bogdan. „O istorie (post)marxistă a literaturii contemporane (II)”. *Observator cultural*, nr. 1068, 29 iunie 2022.
- Iovănel, Mihai. „Canoanele trebuie bubuite din când în când, e dezolant să le luăm prea în serios”. Interviu realizat de *Scena 9*, 11 mai 2021.
- Lovinescu, Eugen. *Istoria literaturii române contemporane*. Vol. I-VI. București: Editura Minerva, 1981.